

Літературна критика

Наталія Костенко

ПОЕТИЧНА ГЕОГРАФІЯ ЛЮДМИЛИ СКИРДИ

Творчість Людмили Скирди, авторки близько чотирьох десятків поетичних книжок, більшість із яких перекладена багатьма європейськими і східними мовами, не обійдена увагою зарубіжної й вітчизняної критики. Відомо, що перебуваючи за кордоном із чоловіком-дипломатом, вона впродовж кількох десятиліть була своєрідним постпредом сучасної української поезії в Європі й пізніше – на Сході. Однак книжка М. Наєнка, присвячена поетесі,¹ – це перша спроба хоча б стисло простежити подієву, нарративну логіку *всього* творчого життя поетеси з 1960-х років і дотепер. Згідно з жанром літературного портрета головна увага зосереджена на біографії й особливостях людської і творчої особистості письменниці й трохи меншою мірою – на художній своєрідності її творів. Найбільший інтерес становлять ті

біографічні акценти, які дають змогу ближче підійти до розуміння суті творчого феномену Л. Скирди. Переконливість суджень дослідника забезпечується матеріалом численних інтерв'ю і статей самої авторки.

Книжка про “поетичну карму” Л. Скирди наводить на широкі роздуми про літературно-мистецькі шукання в Україні, принаймні останнього півстоліття. Зокрема, уже на прикладі ранньої лірики поетеси (“Чекання”, 1965; “Сходи”, 1976; “Крила”, 1979) можна побачити, що нонконформістський рух в українському мистецтві й літературі 1960–1970-х років був значно різноманітнішим і багатшим, ніж ми звичайно звикли його уявляти. В оцінці шістдесятництва, як правило, переважають літературоцентристські концепції. Значно скупіше й рідше розглядають це явище в усій повноті його прояву, враховуючи, крім літератури, також здобутки інших мистецтв – досягнення в живописі, скульптурі, музиці, театрі, кінематографі. І ще рідше вказують на їхню взаємодію, взаємозбагачення, скажімо, на появу своєрідних малярсько-поетичних і музично-поетичних синтезів. Тим часом, як і на початку ХХ ст., мистецький рух не тільки в Європі, а й в Україні був дуже потужним. Як зазначено в аналізованій книжці, такі митці, як композитор Валентин Сильвестров, художники Валерій Ламах і Григорій Гавриленко “по суті очолювали товариство інтелектуалів Києва і фактично не мали конкурентів за рівнем енциклопедичних знань і

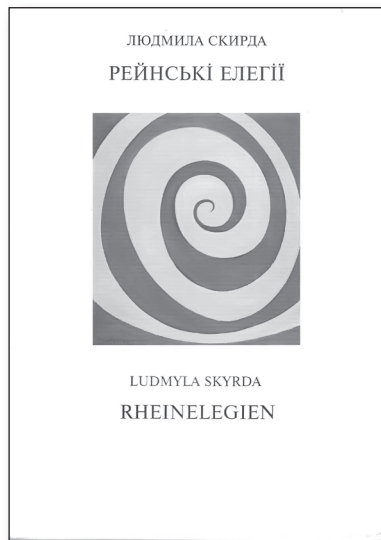
¹ Наєнко М. Поетична карма Людмили Скирди. Літературно-критичні спостереження. – Київ: Освіта України, 2016. – 115 с.

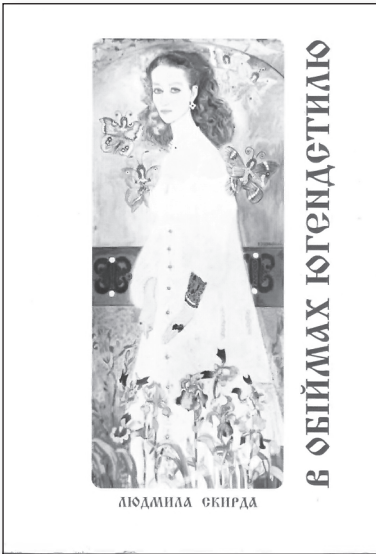
талантів”. В одній із кращих своїх статей “Мене малює тихий чоловік” (ця назва винесена в заголовок першого розділу згаданої книжки) Л. Скирда пише, що “тогочасна інтелігенція була просто одержима ідеєю консолідації. Фізики були найбільшими фанами поетів і художників, кінематографісти братались з літераторами, актори з журналістами, лікарі з композиторами і т. д. і т. п.” Організовувались поетичні вечори, виникали клуби, салони. Збиралися в Зарецьких, в О. Петрової, Ю. Ткаченка, М. Рапая, С. Параджанова. Панувало “внутрішнє тяжіння до свободи, творчої самодостатності, дух експерименту і новаторства, які набагато років наперед визначили розвиток української культури”.

Це внутрішнє тяжіння до творчого спілкування супроводжувалося прагненням до світової інтеграції. Проводилися вечори польської, американської, грецької поезії та ін. Дослідник згадує вечір французької поезії у СПУ, ініційований французьким професором Емілем Крюба, де виступали зі своїми перекладами В. Коротич, І. Драч, М. Лукаш, Г. Кочур і “зовсім юні Людмила Скирда і Михайло Москаленко”.

Саме цей час портрети Людмили Скирди писали Григорій Гавриленко і Віктор Зарецький. Рядок “Мене малює тихий чоловік” взято з її поетичного диптиха “Зустріч при мольберті”, присвяченого Гавриленку (до речі, цей твір любив читати напам’ять С. Параджанов). Г. Гавриленко, інтелектуал і подвижник, увів молоду поетесу у світ східної, особливо китайської філософії й поезії, навчив її “розуміти і любити поетичне слово, прищепив любов до класики в усьому, до ясності і простоти” (“Дніпро”, 1999, №9-10). Мистецькою школою було для молодшої поетеси й спілкування з В. Зарецьким, який її малював, а вона присвятила йому есей і блискучий поетичний триптих “Портрет у білому”. “Взаємонадихаючі контакти” поєднували поетесу і з іншими митцями – художниками і скульпторами: від М. Гельмана, М. Компанця і М. Рапая до китайського поета й художника Гао Мана.

В атмосфері мистецько-артистичних шукань зростала муза Л. Скирди. Уже згадана перша поетична збірка “Чекання”, опублікована 1965 р., коли авторка була студенткою філфаку КДУ ім. Т. Г. Шевченка, репрезентувала “високий рівень культури” і прагнення до “чистої духовної прозорості”, про яку писав В. Ламах у своїй “Книзі схем”. На збірку “Чекання” з’явилися схвальні відгуки не тільки в Києві, а й у Варшаві (проф. Є. Єнджеєвич, відомий дослідник творчості Шевченка, переклав її вірш “Уроки польської”; цей переклад одразу ж був надрукований у ж. “Пшиязнь”; проф. Ф. Неуважний поставив імена Л. Скирди та І. Калинця на чолі покоління молодих поетів, що прийшли слідом за Ліною Костенко та І. Драчем). Можливо, цей “розголос” – і в Україні, і поза її межами – став однією із причин подальшого гальмування поетичних і науково-творчих виступів авторки. Її друга книжка поезій “Сходи” вийшла через одинадцять років після першої – 1976 р., а тема кандидатської дисертації “Творчість Євгена Плужника” (щойно, у тих 1960-их роках, поверненого читачеві) викликала роздратування з боку столоначальників усіх рівнів; захист дисертації переносився двічі.

Друга збірка “Сходи” засвідчила неабияку духовну зосередженість, посилення культурологічної теми (саме в цю збірку ввійшов цикл “Зустріч при мольберті”, присвячений світлій пам’яті Г. Гавриленка). Ю. Щербак у рецензії на збірку висловив думку, що Л. Скирда стає “під прапори “класицизму”, академізму”, тобто прилучається до однієї з кращих традицій української поезії, очевидно, маючи на увазі естетизм її світосприйняття (“Літ. Україна”, 1977, 2 груд.). Утім стосовно збірки “Сходи” й тим більше третьої збірки “Крила” навряд чи можна говорити про суворий традиціоналізм і академізм авторського стилю. Навпаки, і назва, і композиція збірки “Крила”, що складена з “різонаціональних” циклів – латвійського (“Зима в Ризі”), грузинського (“Сходження”), болгарського (“Пороги світла”), польського (“Квіти Польщі”) – говорить про відкритість,

“розкрилення” її ідейно-емоційного світу. Дослідник називає цю книжку “пеаном дружби”, де зібрані “ніжні послання, просякнуті людським зачаруванням, любов’ю, трепетом”, у яких угадуються персоналії М. Чаклайса, Я. Івашкевича, А. Вайди, С. Цанева, Р. Раліна, Г. Шенгелая та ін. Отже, ще з початку творчості Л. Скирді “судилося стати в нашій літературі одним з найактивніших інтеграторів українського слова в європейський простір”.

Водночас те, що одразу визначило її неповторну творчу особистість (відчуття гармонії світу, естетизм, схилення перед надбаннями духовної культури, артизм і кларизм), те, що справді єднало її з неокласиками, особливо з найвільнішим і найартистичнішим із них – молодим М. Рильським, усе те в подальшому не втратило своєї актуальності, збереглося й поступово набирало сили: досить переглянути сторінки наступних поетичних збірників київського періоду, що вийшли у 1980-і роки. Чотири нові книжки “світлої медитативної лірики”: “Елегії вечірнього саду” (1983), “Дні і ночі” (1987), “Музика для двох” (1987), “Гармонія” (1988). У цей час розгортається також і літературно-критична й наукова діяльність Л. Скирди. Виходять із друку монографії “Сучасна українська поезія. До тенденцій розвитку” (1983), “Євген Плужник” (1983), “Сучасна українська поема” (1990). Остання з зазначених праць про поему була головною публікацією по докторській дисертації, захист якої не відбувся внаслідок виїзду за кордон.

Варто згадати ще одну важливу подію, яка, власне, визначить на роки одну із граней її творчого життя. У 1983 р. Л. Скирді запропонували вести на першому каналі українського телебачення (УТ-1) культурологічну авторську програму “Живе слово”; вона погодилась і з ентузіазмом узялась за справу. Уже перша тема, присвячена Софії Київській, зацікавила глядачів; передача одразу набула популярності. Очевидно, уже тоді Л. Скирда відчула: як поет і культуролог вона може успішно вести по телебаченню діалог із широкою аудиторією і пропагувати близькі їй культурно-історичні ідеї. Через кілька років цей досвід знадобиться поетесі за кордоном. Те, що в майбутньому постане як культурологічний “вибух”, формувалося в Україні.

Тяжіння до культурологічної, просвітницької діяльності, породжене різнобічністю її художнього таланту, повною мірою виявилось вже наприкінці 1980-х років, коли Л. Скирда разом із чоловіком Юрієм Костенком, який

був призначений Постійним представником України при міжнародних організаціях у Відні, виїхали до Австрії; після здобуття державної незалежності Ю. Костенко став послом України в Австрійській республіці. Довелося фактично все починати з нуля: не було власного посольського приміщення, треба було шукати “нового змісту і нового масштабу” в співробітництві з українцями Відня. Тут якраз для налагодження культурних зв'язків чи не вирішальну роль відіграла поетична творчість Л. Скирди. Цікавий факт: на одній із дружніх вечірок вона знайомиться з інженером В. Тіло, литовцем за національністю, який у німецькому таборі одружився з українкою і блискуче оволодів українською мовою. Почувши вірші Л. Скирди, він запропонував перекласти їх німецькою мовою. Так з'явилася перша її двомовна, видана Австрійсько-Українським товариством збірка “День душі” – “Ein Tag der Seele” (Відень – Wien, 1994). Це невеличка книжечка із двома десятками ліричних віршів ознаменувала початок входження в культурний світ Заходу. Нові враження втілюються в нових філософськи осмислених образах (кращі вірші – “Шенбрунн”, “Вілла “Гермес”, “Медитація біля Стефансдому” та ін.). І одночасно – біль і щем, туга за скривдженою Батьківщиною (вірші “Чорнобиль”, “Сонет для батька”, “Ода для форелі”, “Біль” та ін.). Презентація цього збірника, що відбулася в польському культурному центрі, стала справжнім святом української поезії, у якому також брали участь усесвітньовідомий австрійський поет Е. Дегаспері, популярна польська поетеса Е. Липська, знаменитий український гітарист Л. Вітошинський та ін. Були присутні запрошені послом ПНР в Австрії (згодом міністром закордонних справ) п. Барташевським глави дипломатичних місій та міжнародних організацій.

У нових обставинах, в іншому середовищі корелюється поетичний стиль авторки. У традиційному для неї жанрі медитативної лірики поглиблюється філософічність і водночас здатність до самовираження, ліричний суб'єктивізм. Німецькомовна поезія схиляє до глибини, спонукає до розуміння мистецтва як пізнання світу і самопізнання. Прикметний вірш, який дав назву збірці “День душі”: споглядаючи прекрасне творіння рук людських – монастир бенедиктианців, герої переживають минуле, як теперішнє, як розповідь про них самих: “Ми тут бродили між колон, як у діброві, / Легке повітря, тиша, лад, погодність в слові. / І відчуття – все, що було, лише предтеча / Про себе правди і, мабуть, до себе втечі”.

1994-й рік виявився досить плідним на поетичну творчість. У Відні вийшла друга “австрійська” збірка – “Медитації біля Стефансдому”, в якій триває “подорож крізь сторіччя і літа, крізь живопис і архітектуру, історію і науку, музику і літературу, політику і природу”. Того ж року в Києві з'являється нова книжка ліричних імпресій – “Оливкова віть”. Характеризуючи “австрійську” збірку, М. Наєнко говорить про “гіпертрофований культ культури”. Із другого боку, слід узяти до уваги, що кожний культурно-історичний мотив породжується емоціями безпосередніх вражень.

Мимоволі пригадуються рядки до збірки “Італійські зустрічі” (1962) незабутнього М. Бажана, його щасливі вигуки радості, коли він відкривав

для себе шедеври італійської культури: “О невиситима радосте / відіння й пізнавання! / Ти, як енергія криєшся / в барвах і мармурах викутих, / в стрімко споруджених стінах, / в сміло піднесених банях, / щоб наливати силою, / гордості вчити й кликати! / <...> Я простягаю руки / Я розтуляю очі. / Я, мов невиситий скнара, / жадно вбираю, всотую / все, що тут грає радістю, / світиться і мигоче / бронзою, сріблом, різьбленням, / барвою й позолотою...”.

І знову ж таки насолода живописом і архітектурою не може притлумити тривожні думки про Батьківщину. Мабуть, не випадково розділ про перебування Л. Скирди в Австрії названо рядком “...На березі лунає вальс-бостон” (вірш “І знову серпень...” із циклу “Alte Donau”). Попри своє романтичне звучання, цей мотив несе в собі зовсім не сентиментальний, а драматичний зміст, оскільки виявляє по суті незіставність західного і східнослов'янського світів, принаймні на історичному відрізку кінця ХХ ст. Про це йдеться в останній строфі згаданого вірша:

Так не буває – мир і благодать,
А поряд за горами – біль і горе.

Тут щось не те. І давить непокора,
І не дає в раю цім раювать.

Поетична й культурологічна діяльність Л. Скирди не пройшла повз увагу австрійської творчої еліти. Несподівано їй запропонували репрезентувати Україну на головному телевізійному каналі Австрії – ORF. Це був перший випадок, “перший проект, орієнтований на іноземну ведучу, до того ж – дружину посла... Невдовзі на австрійському TV з'явився український блок”. І поетичні книжки, і її виступи на телебаченні відіграли, як пише дослідник, “дуже помітну роль у налагодженні і культурного, й інформаційного клімату самої України, адже в ті часи її сприймали переважно як синонім Чорнобиля”. Успішна дипломатична й поетична каденція Ю. Костенка і Л. Скирди завершилась відкриттям резиденції Українського посольства за сприяння канцлера Австрії п. Враніцького й переїздом до Бонна, коли невдовзі Ю. Костенка призначили Послом України в Німеччині.

Однак віденські враження були настільки сильними, що нова (на мій погляд, найкраща європейська) книжка поетичних творів “В обіймах югендстилю” (Бонн, 1997) була, по суті, третьою “австрійською”. Югендстиль – форма віденського авангардизму, *ар нуво*, засновником і лідером якого став художник Густав Клімт. Наприкінці 1890-х років він розірвав стосунки зі Співдружністю художників Відня, що відстоювали консервативні ідеї академізму, і створив разом з іншими митцями нове товариство “Сецесіон” (від лат. *secessio* – відхід). Художники “Сецесіону” прагнули до синтезу мистецтв, використовуючи, крім живопису, елементи декоративного оформлення, архітектури і скульптури. На Клімта, який у 1903 р. відвідав Італію, величезне враження справила середньовічна архітектура. Тоді ж у Равенні він відкрив для себе дивовижні, прикрашені золотом мозаїки собору Сан-Віталі (VI ст.), що навернуло його на думку застосувати позолоту і всі відтінки жовтого кольору у своєму малярстві. Так з'явилися картини (переважно жіночі портрети), у яких тонкі архітектурні деформації не заперечують, а тільки яскравіше виявляють естетизм і артистизм образу.

Живопис великого віденського митця, що, очевидно, асоціювався в Л. Скирди із квінтесенцією австрійського мистецтва взагалі, багато в чому збігався з її власним естетичним ідеалом. Отже, назва збірника “В обіймах югендстилю” набуває програмного характеру. Невипадково книжка відкривається відомим віршем “Предмет поезії – краса!”. І одразу ж за ним – вірші “Композиція речей” (“Звідки я? Із югендстилю...”), “Краса і любов” (“Ви чули про Клімта? / Не чули?

О, горе! / Жінок малював він, / Одягнених в море. / Чарівні наяди з пухнастим волоссям... / Вони гіпнотично прекрасні і досі”).

...Він знав, що людині, цій зірці	Суцвіття кохання, нев'янучі квіти.
ранковій,	Так бачити вміє, хто вміє любити.
Найбільше бракує краси і любові.	Мораль зрозуміла усім до кінця:
Тому малював лиш прекрасні обличчя.	Любов і краса – ось прапервні митця.
Їх світло було і палке, і незвичне.	

Рецепцією югендстилю і життєвої й творчої долі Г. Клімта пронизана вся збірка “В обіймах югендстилю” – від початку до кінця. Таке захоплене ставлення до його мистецтва виникло не на порожньому місці. Любов до Клімта прищепив поетесі визначний майстер пензля, уже згаданий художник Віктор Зарецький, якого називали “українським Клімтом”. Про зустріч із Зарецьким – випадкову, але й щасливу (хоча б тому, що з цього моменту художник розпочинає писати омріяну серію жіночих портретів у дусі Клімта, розпочинає саме з портрета Л. Скирди), про цю незвичайну зустріч ідеться в її статті “Мене малює тихий чоловік”: “Після трагічної загибелі дружини, відомої української художниці Алли Горської, людини яскравої, талановитої, сильної, Віктор вів усамітнений спосіб життя, важко переживаючи смерть дорогої людини. Мені здається, що до останнього свого дня він так і не змірився з цією втратою”. Втрата не зруйнувала його художницького дару, де мірилом мистецтва залишалися духовна прозорість і чистота, краса й любов. Побачивши одного разу репродукції Г. Клімта, В. Зарецький пережив потрясіння – з’явилося бажання створити щось подібне... Коли Л. Скирда переступила поріг його майстерні, перед нею постав художник в античному вбранні – “у довгому синьому хітоні, підперезаному поясом з китицями”; з’ясувалося, що “в подібному одязі працював сам Клімт; і все це було йому потрібне для відповідної атмосфери. У руці Віктор тримав малесеньку книжечку, розміром з долоню. Це і було джерело натхнення”.

Тричі художник малював поетесу. “За ці три сеанси, – згадує вона, – я відкрила для себе абсолютно нового для мене, якогось іншого Зарецького... Він і раніше був людиною більш спонтанною, ніж раціональною. А зараз, мені здалося, все його єство наповнив суцільний творчий дух і що він не ходить по землі, а ніби витає над нею. Він був настільки одержимий новою ідеєю, що ні про що інше не міг говорити”. У нього були великі плани на майбутнє. На жаль, він пішов із життя несподівано рано. Людмила дізналася про його смерть, коли була вже у Відні. Пам’яті видатного художника вона присвятила відомий ліричний цикл, віршовий триптих “Портрет у білому” (I. “Я тричі позувала вам”; II. “Цей чоловік, подібний на апостола”; III. “Нижній шепіт, вітру легіт”) – поетичне освідчення у високій любові до митця.

До збірки “В обіймах югендстилю” ввійшли вірші з французького, іспанського і, звісно, німецького циклів (вірші “Бісмарк”, “Томас Манн”, “Ludi magister” [“Майстер гри” Германа Гессе] і т. д.). Та все ж завершальний вірш, що дав назву збірці, повертає нас до таємниць “югендстилю” (у творах Г. Клімта, А. Мухи, В. Зарецького та ін.), який асоціюється в авторки з образом щастя.

У Німеччині набрала сили культурологічна робота Л. Скирди. Цікаве з цього погляду її інтерв’ю з відомим літератором і перекладачем Анною-Галею Горбач “Ні на хвилину не забувати про престиж рідної держави” (“Наше життя”, 1995, №5). Потреба в просвітницькій роботі була справді нагальною, оскільки – через брак інформаційної присутності в медіа Європи – про

Україну в Німеччині знають не більше, ніж в Австрії. Свідченням пошавлення українсько-німецьких мистецьких контактів став, зокрема, виступ українських письменників Л. Скирди, О. Ірванця та Ю. Андруховича в Марбурзі на запрошення місцевого літературного товариства. Як зазначила А.-Г. Горбач, “слухачі могли переконатися, що українська література, правда, ще мало znana в Європі, але, як виявилось для присутніх, має високий європейський рівень”. Невдовзі великий вечір поезії Л. Скирди відбувся в Лондоні у філії УКУ.

У 1996 р. Німецько-українське товариство випустило в Бонні її нову книжку ліричних віршів “Рейнські елегії” з репродукціями Христини Куриці-Ціммерман; перша презентація відбулась у Мюнхені в Українському вільному університеті (УВУ). У цій імпрезі взяли участь, зокрема, знаменита художниця й поетеса Е. Андієвська й видатний літературознавець І. Кошелівець. Не менш успішно пройшла друга презентація в місті Ганновері, що “перетворилася на свято дружби, оскільки німецькі шанувальники поезії ніколи не мали нагоди не лише чути, але й бачити українського поета”. За значний внесок у розвиток культурних стосунків із європейськими державами поетесі було присуджено міжнародну літературну премію імені В. Винниченка.

Наприкінці 1990-х років Л. Скирда повертається до Києва. Контраст між спокійним, впорядкованим трибом життя в Австрії та Німеччині й тим хаосом, який панував у кримінальні 1990-і роки в Україні, приголомшував. Як пише дослідник, “на наших очах формувалася бандитсько-олігархічна система, у пазурах якої ми перебуваємо досі”. “Дерибан держави” особливо вдарив по культурі. Книжковий ринок фактично було знищено; театри, музеї опинились на грані виживання. Можна було зневіритись і опустити руки. Однак як невиправна оптимістка Л. Скирда продовжує творчу роботу. Дає численні інтерв'ю українській пресі, у яких закликає не нехтувати досвідом країн Заходу (“Нам потрібна віра в Україну” // “Літ. Україна”, 1998, 19 берез.). Виступає перед учнями і студентами. Їздить Україною. Не переривається й поетична творчість. Вийшла в Києві книжка її вибраного “Ad astra!”, у якій репрезентовані графічні роботи видатного українського художника Г. Гавриленка; у 2002 р. з'являється збірка нових творів “Рожевий янгол або композиції за кермом” – “поетична парадигма розвитку західної цивілізації від елліністичних джерел Греції до технократичної сучасної Німеччини в історико-культурному контексті...”.

Щедра доля подарувала Л. Скирді можливість наблизитися до джерел не тільки західноєвропейської, а й далекосхідної культури. Із призначенням Ю. Костенка послом України в Японії розпочинається її шестирічна японська сага. Як і раніше, вона з головою поринає в читання літератури про природу, історію, релігію, філософію, мистецтво нової країни – Японії, поглинає цілі томи давньої і сучасної японської прози й поезії, до якої, як пам'ятаємо, наverts її український художник Г. Гавриленко. І звісно, знову її рятує культурологічний хист. Як зазначає М. Наєнко, за короткий час у неї “налагоджуються творчі контакти з визначними діячами японської культури: поетом і філософом Дайсаку Ікеда, прозаїком, поетом і кінорежисером Реєм Наканіші, поетом, художником, кінорежисером Кітано Такесі, художницею Норіко Янагісава, актором театру Но Манзібуру Умевака III, кутюр'є Ханає Морі та багатьма іншими. Л. Скирда читає лекції в університетах, співпрацює з державною телекомпанією NHK, дає інтерв'ю газетам із багатомільйонними накладками, бере участь у презентаціях своїх книг”.

Уже через рік після приїзду в Японію вона публікує в Токійському видавництві “Тайся” свою першу двомовну українсько-японську поетичну збірку “Сад Любові і Сонця” (2002). Майже одночасно з японським виданням у Києві вийшла вже

згадана збірка “Рожевий янгол або композиції за кермом” (2002). (“Рожевим янголом”, як відомо, назвав Страсбурзький собор французький поет і дипломат Поль Клодель. До речі, Клодель, якому Л. Скирда присвятила поетичний диптих, певний час працював у Китаї і Японії й був “одним із найзавзятіших прихильників і пропагандистів філософії Лао Цзи та китайської і японської поезії”). Дві названі книжки віршів одного року, з погляду цитованого в дослідженні рецензента А. Музики, “можна трактувати як спробу активізації поетичного діалогу між Сходом і Заходом, цими основоположними початками світової цивілізації”; “по суті, це пошуки вселенської гармонії, до якої може призвести їхній діалог, перш за все – на рівні культур”. Шлях до такого проникливого діалогу Л. Скирда пододала досить швидко, очевидно, тому, що її власне творче світобачення і японський менталітет збігаються в головному: і там, і там естетизм, культ поезії та краси, чутливість, психологізм, здатність до співпереживання, інтерес до першооснов національної і світової культури.

Із другого боку, за всієї спорідненості Захід і Схід взаємодоповнюють один одного як певні протилежності. Їх розрізняють суттєві відмінності, і одна з основних – ставлення до духовних і культурних традицій. Очевидно, що культура Сходу – не тільки давня, а й сучасна, особливо культура Японії – будується не на руйнуванні (як на Заході), а на збереженні й канонізації традицій (за всіх сучасних процесів модернізації економіки й соціальної сфери). Тоді як сучасний Захід сповідує антитрадиціоналізм. Церемоніальністю, повагою до традицій пронизане в Японії функціонування всіх державних, соціальних, творчих інституцій, починаючи від посвячення в послі “по-японськи” – на кареті в імператорський палац – до шкільного виховання або стилістики художніх творів.

Те, що це сьогоднішні, а не вчорашні реалії, свідчить блискуче перекладена Л. Скирдою на українську мову книжка прози Її Величності Імператриці Японії Мітіко “Будувати мости. Спогади про книги, прочитані у дитинстві” (доповідь на 26 Конгресі Міжнародної Ради з питань книжок для дітей (IBBY), Нью-Делі, 1998). Це унікальне українсько-японське видання стало “надзвичайно важливою і культурною, і політичною, і церемоніальною подією в історії українсько-японського співробітництва”. В інтерв’ю газеті “День” на питання, чи будуть роздуми японської імператриці цікаві сучасному українському читачеві, Л. Скирда зауважила: “Це книга про ніжну дитячу душу, вразливу і тремтливую, про те, як слід цю душу оберігати і наповнювати добром і світлом знань. Це книга про культуру, визначальну субстанцію духовного світу людини...” (“День”, 2003, 10 верес.).

Справді, не можна без душевного тремту й зворушення читати сторінки з розповіді Її Величності Імператриці Японії Мітіко про її перші враження від прочитаних у ранньому дитинстві казок і міфів, наприклад, казки про Равлика-Павлика (за книгою Нанкіті Ніімі “Біди Равлика-Павлика”), який одного дня несподівано виявив, що “мушля у нього на спині по вінця наповнена різними бідами”. І коли він поскаржився на свою гірку долю друзям, то почув, що і їхні мушлі “переповнені бідами”. Равлик-Павлик зрозумів, що “усі несуть важкий вантаж власних печалей і бід”. “Я не самотній, – вирішив він, – і повинен так само, як і всі, долати свої біди”. Мудра книга Її Величності Імператриці Японії Мітіко вчить, що книжки, прочитані в дитинстві, дають “не тільки задоволення”, вони створюють “фундамент для наступного духовного розвитку”.

Ця надзвичайна культурницька акція викликала широкий розголос. Як зазначає М. Наєнко, “після виходу цієї книги одна з найбільших у світі телерадіокорпорацій NHK провела день України з величезною програмою і виступом Людмили Скирди на телеканалі... Можна сказати, що від цієї події почався відлік нового рівня українсько-японських відносин, який триває і нині”.

Загалом за шість років перебування в Японії одночасно з перекладом спогадів Її Величності Імператриці Японії Мітіко Л. Скирда підготувала й видала три книжки поетичних творів: “Сад любові і сонця” (2002), “Чарівна мушля” (2004) і “Дзуйхіцу від сакури” (2006). Застосування давньої жанрової форми дзуйхіцу було якраз виявом причетності до тієї національної традиції, про яку йшлося вище. Як відомо, жанр дзуйхіцу, заснований японською письменницею Сей Сьонагон, авторкою видатного твору доби Хей-ан “Записки в узголів’ї” (початок XI ст.), являє собою коротке есе, коріння якого пов’язане з давнім жанром китайської літератури – суйбі, що означало “слідами пензля”, японською мовою – “дзуйхіцу” (яскравий приклад генетичного зв’язку живопису й поезії!). У тексті Сей Сьонагон використовувалися і її поетичні твори. Стильовою особливістю “Записок” було те, що вона відмовилася від тенденції (властивої її сучасниці й суперниці Мурасакі Сікібу, авторки “Повісті про Гендзі”) шукати в кожному предметі і явищі “зачарування”, породжене відчуттям швидкоплинності життя; їй цікаві прості, звичні явища, у яких вона вміє бачити новизну й незвичайність.

У дзуйхіцу Л. Скирди, на мій погляд, поєдналися обидві тенденції – і тонка спостережливість Сей Сьонагон, і традиційний для японського світовідчуття культ краси, розуміння миттєвості, тендітності всього живого. Невипадково жанр своїх останніх “японських” книжок вона назвала не просто дзуйхіцу, а поетичне дзуйхіцу. Обраний жанр дав змогу поетесі експериментувати на широкому просторі віршопрози. У деяких випадках моментальні зарисовки з натури втілюються в тривірші, у яких чергування довгих і коротких рядків нагадує хайку (гайку, хокку):

Сливовий дощ Бузкова вістерія,
Шумить за вікном. Зимове саке, морський бриз –
Нарешті! Вечір на Ізу.
На пагорбі палацу Акасака
Учора скошили траву.
Як пахне Україною!

Культурно-просвітницька діяльність Л. Скирди була високо оцінена в Японії. Звідси численні “інтерв’ю у багатомільйонних виданнях, презентації в найбільших містах країни – Йокогамі, Осаці, Кіото, лекції в університетах, радіо і телебаченні – це був триумф української поезії у найпоетичнішій країні світу”.

Книжка М. Наєнка “Поетична карма Людмили Скирди” майстерно скомпонована так, що розділи про Захід і Схід симетрично (дві західноєвропейські країни – Австрія, Німеччина, дві далекосхідні країни – Японія, Китай) доповнюють одна одну, а між ними – Україна, яка пов’язує їх у єдиному культурному діалозі. Навесні 2006 р. подружжя Ю. Костенко – Л. Скирда повертається додому, до Києва. З’являється можливість здійснити інші творчі плани. Л. Скирда займається літературною критикою (зокрема пише великий нарис про поеми Б. Олійника до його шеститомника), готує видання нових збірок – “Грецькі елегії”, що була надрукована і презентована в Греції (“перша імпреза української сучасної поезії в Афінах”), “Сливовий дощ” у перекладі корейською мовою; переклад здійснив професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка Кім Сук Вон за ініціативи посла Південної Кореї в Україні п. Хо Сун Чола. На міжнародному фестивалі мистецтв у Швейцарії відбулася презентація книжки Л. Скирди “Квіти і метелики”, що вийшла італійською мовою в Римі. Вона отримує італійську нагороду – золоту медаль Данте Аліг’єрі та ізраїльську літературну премію імені Івана Кошелівця. Слід згадати ще про одну

унікальну подію, яка відбулася під час презентації корейського збірника. Член Національної Дельфійської Ради Республіки Корея і арт-директор Дельфійських ігор 2009 р. запросили Л. Скирду для участі в культурних програмах Дельфійських ігор на острові Чеджу. Поетеса з радістю погодилася. Крім читання власних віршів, вона виступила також із доповіддю “Поезія в сучасному світі”.

У вересні 2009 р. у зв'язку із призначенням Ю. Костенка послом України в Китаї подружжя від'їжджає до цієї країни. Ще перебуваючи в Японії, вони відвідували Китай і, отже, мали уявлення про досить високий рівень його розвитку. Але те, що побачили тепер, перевершило всі їхні чекання. Пекін оновився: хмарочоси, шестирядні магістралі. У вірші “Думаю про Пекінську Олімпіаду”, що відкриває першу українсько-китайську збірку Л. Скирди “Подих Китаю” (2010), вона пише: “Нарешті ми в Пекіні... / Я не вірю своїм очам / І не можу відвести очі / Від того дива, що за вікном, / Дива нового Пекіна. / Ліс хмарочосів, вогні реклами, / Сяючі вітрини... / Як, яким чином усе це виникло на землі? <...> Мій чоловік всміхається задоволено і пояснює: / “Все це Олімпіада!” / І раптом я розумію, що / Найвизначнішим чемпіоном Олімпіади / Став китайський народ...”. Книжка “Подих Китаю” відкривається дружнім діалогом із відомим художником і літератором – перекладачем Гао Маном, який, познайомившись із послом України під час прийому з нагоди 10-річчя заснування журналу “Китай”, виявив інтерес до творчості його дружини і згодом переклав її вірші китайською мовою (літературний псевдонім Гао Мана – Улан Хан); відтоді їх поєднують теплі, дружні стосунки. Гао Ман звернув увагу на те, що хоча про Китай щорічно з'являється колосальна кількість книжок, але “книжка віршів іноземного автора про Китай – це щось абсолютно інноваційне”. Особливо його вразило те, як “українська поетеса, ця слов'янська душа, так глибоко сприйняла стародавню ідею”; мались на увазі насамперед вірші про Конфуція.

Міркуючи про відносини Сходу і Заходу як відносини цивілізацій, обидва учасники діалогу зійшлися на тому, що “Схід сьогодні володіє надзвичайно могутнім потенціалом”. Надаючи належне Заходу, Л. Скирда зазначає, що “Захід дав людству дуже багато <...> рівень сучасного прогресу, це, безперечно, продукт інтелектуального потенціалу Заходу. Найприкметнішою рисою цього прогресу був прагматизм, який істотно обмежував духовні пориви. Ціннісні ідеали Заходу з його культом накопичення і фетишизацією грошей багато в чому розійшлися з християнською мораллю. Саме тому на Заході спостерігається певна енергетична і духовна втомленість. Вочевидь, невдовзі світ буде готовий для прийняття нових ідей, свіжих енергій. Ці ідеї, поза всяким сумнівом, сьогодні продукує, або, точніше сказати, репродукує, Схід <...> Я абсолютно переконана, що ми стоїмо напередодні нового спірального оберту Сходу. В той самий час усі знають про тупикові проблеми Заходу <...> У Сході є чому повчитись сьогодні – а це значить ініціатива на його боці. Більше того, більшість Вчителів людства родом зі Сходу, і вони неодмінно повернуться. Так, як повернувся в Китай Конфуцій”. Це говорилося у 2010 р. А наскільки ще більшої актуальності набули ці думки сьогодні!

“Китай відкривається лише тому, / Хто має відвагу прочинити двері у незнане”, – пише Л. Скирда у вірші “Вперше відвідую пекінські хутуни”. У цьому вислові відбилась одна з найістотніших рис її характеру – допитливість, тяжіння до знань, талант до осягнення культурної цілості кожного народу. Вона пізнавала двадцятимільйонний Пекін не лише за книжками, довідниками, а й через безпосереднє дотикання до реальних речей; могла годинами блукати старими районами міста, один із яких вивів її на хутуни, тобто одноповерхові, глиняно-цегляні будиночки, оточені кам'яними мурами з червоними дверима, за якими ховалася маленька кав'ярня або ресторанчик; таким одноповерховим

сто років тому був увесь Пекін. Вражень від побаченого було так багато, що їх вистачило не на одну, а ще на три збірки.

Загалом за короткий час перебування в Китаї Л. Скирда видала чотири двомовні українсько-китайські збірники віршів: крім згаданого “Подих Китаю” (2010), також “Мелодії чотирьох сезонів” (2011), “Голоси Піднебесної” (2012) і “Натхненний вірш, чаруюча картина” (2012) – усі в перекладах Гао Мана (Улан Хана). Із приводу другої книги “Мелодії чотирьох сезонів” в інтерв’ю Міжнародному радіо Китаю з нагоди 20-річчя незалежності України поетеса говорила, що нова книжка “не схожа на “Подих Китаю”; вона більш лірична, більш медитативна, більш “китайська”. Адже в Китаї узгодженість життя людини з порами року, яких у Китаї вдвічі більше, ніж у нас, воістину незбагненна”. Авторка акцентує увагу на тому, що й ця книжка, як перша, з’явилась “лише завдяки дружньому співробітництву з Гао Маном, котрий не лише переклав римовані вірші, а й зробив витончені ілюстрації до неї. 150 ілюстрацій – це, по суті, художній альбом Гао Мана”. Жанр третьої збірки “Голоси Піднебесної” близький до віршів попередньої; це ліричні мініатюри, римовані й неримовані, зібрані в цикли; один із найцікавіших присвячено знову ж таки Конфуцію, вислови якого авторка часто адресує своїм землякам, українцям, як, наприклад, у цій мініатюрі:

“Для благородної людини
Головне – обов’язок.
Для безчесної – вигода” –

Так вважає Учитель.
Українці, ви чуєте Конфуція?

Багато віршів у цій книжці являють собою поетичні коментарі до фактів та імен з історії Китаю, його культури, до прочитаних книжок поезії і прози китайських письменників, тож збірку “Голоси Піднебесної” можна вважати своєрідною енциклопедією “китаєзнавства” для вітчизняного (і не тільки) читача.

Остання, четверта, книга-альбом “Натхненний вірш, чаруюча картина” вийшла тоді, коли завершувалося перебування подружжя в Китаї. Книжка видавалася до 20-ї річниці дипломатичних відносин між Україною і Китаєм і була спільним проектом Л. Скирди і двадцяти китайських художників; перекладені на китайську мову Гао Маном вірші ніби коментували зображене на картині. Як зауважив у передмові до видання посол України в Китаї Ю. Костенко, “віддавна, протягом тисячоліть, поезія і живопис у національному менталітеті китайців невіддільні одне від одного. Чудові, ніжні картини гоуа супроводжували витончені, прекрасні вірші поетів. У цьому поєднанні є глибокий зміст – прагнення створити гармонійну картину світу...Цей унікальний альбом презентує першу в історії і Китаю, і України творчу співдружність талановитих майстрів пензля та слова”. Справді, видання підготовлене з великою любов’ю, про що свідчить, зокрема, така деталь, як друкування віршів поетеси на “золотому” папері, що, мабуть, повинне було передати “ставлення до них, як до справжньої коштовності”. До речі, у використанні “позолоти” можна відчутти й особливу прихильність української поетеси до живопису Густава Клімта. По суті, “в обіймах югендстилю”, в обіймах світового живопису, образотворчого мистецтва вона залишається впродовж усього свого творчого життя.

Перегортаючи сторінки аналізованої книжки і знову занурюючись у поезію Л. Скирди (рецензентці пощастило перечитати якщо не всі, то майже всі її поетичні збірники), відчуваєш захоплене здивування і вдячність до поетеси, яка так проникливо виразила те, що властиве вільній творчій людині: жадання обійняти і пізнати весь світ, зберегти його красу, жити в мирі й братерстві з усіма

людьми, хоч би де вони були – на Заході чи на Сході. Не так давно відомий японський письменник Рей Наканісі у статті, присвяченій поезії Л. Скирди, назвав японський період її творчості “поетичною дипломатією найвищої проби”. Я думаю, що це точне і справедливе визначення стосується й інших періодів її поетичного “самостояння”. Загалом поезія Людмили Скирди, перекладена одинадцятьма мовами світу, долає тенденції до ізоляціонізму й відкриває нові грані взаємодії української культури з культурами країн Заходу і Сходу.

Отримано 21 червня 2016 р.

м. Київ

